

пресі Мюнхена (“Християнський голос”, “Сучасність”, “Український самостійник” та в інших періодичних органах), а в Києві в часописах “День”, “Дзеркало тижня”, “Вечірній Київ”, “Генеза”, “Український світ”, “Людина і світ” та ін. У своїх працях він відстоював ідею позитивного розуміння найновіших подій в Україні та в діаспорі. У вітчизняній прашівській пресі

Іван Гвань виступав у журналі “Дукля” та тижневику “Нове життя”.

Незважаючи на деяких призабутих авторів, словник Сергія Макари та Михайла Романа виконує свою гідну місію і у вітчизняному прашівському середовищі, і серед словацьких, чеських та українських літераторів.

Микола Неврлий

Переклав зі словацької Іван Пасемко
м. Братислава, Словаччина

Отримано 17 червня 2011 р.

У ПОШУКАХ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПСИХОАНАЛІТИЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Печарський Андрій. Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя: Монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 466 с.

У кожному науковому проєкті, зокрема в галузі літературознавства, певні теорії та концепції, інтерпретаційні моделі-матриці, ідеї-модуси, методологічні інструментарії, які виражають наукову парадигму, проходять поступову трансформацію. Накопичення нових ідей та фактів у межах окремої парадигми приводить до “тектонічних зрушень” у попередніх дискурсах, до створення нової парадигми, яка здатна була б охопити інтерпретаційними моделями дедалі нові факти та ідеї сучасного стану наукового простору. Така парадигма існуватиме до того моменту, поки не прийде час на нову парадигму. Це один із найфундаментальніших принципів розвитку науки.

Монографічне дослідження “Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя” Андрія Печарського яскраво демонструє це передчуття “тектонічних зрушень” у психоаналітичному методі літературознавчих досліджень, що у світоглядному ракурсі можна охарактеризувати як повернення *назад-у-майбутнє*. Автор насамперед намагається поєднати дослідження сакральних вимірів літератури, спроби пошуку спільних точок перетину між літературою і теологією, котрі уможливають цілком новий підхід до

тлумачення феномену *неусвідомленого* людини, а отже – модифікацію понятійно-концептуального апарату *глибинної психології* (З. Фройд, К.-Г. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм, К. Горні, Ж. Лакан та ін.). Ідеться, власне, про синтез ідей теорії класичного психоаналізу, аналітичної й індивідуальної психології з неофрейдистською концепцією неусвідомленого та релігійним світосприйманням, теологічними підходами до явищ людської психіки та психології творчості зокрема. Спроба поєднання цих двох парадигм, кожна з яких по-своєму намагається пояснювати мікрокосмос почуттів

окремої екзистенції та їх взаємозв'язок із макрокосмосом людського буття, його єдність з Абсолютом, власне, і є тим поверненням *назад-у-майбутнє*, у початки психоаналітичних теорій, де така сув'язь була відкинута *a priori*. Це повернення до першовитоків і намагання з'єднати ці дві парадигми в А. Печарського є *a posteriori* науковим підходом, ґрунтованим на біографіях та творчості знакових постатей українського письменства Модернізму. У художній та структурній тканині прикладів української белетристики першої третини ХХ віку дослідник реалізовує синтезу християнської *трихотомії* (тіло, душа, дух) із *дуалістичною* (тіло і душа) діалектикою вчення про природу людини, притаманною психоаналітичній свідомості. Таке розуміння людської екзистенційності, що впливає з християнських духово-моральних цінностей, засадниче у праці.

Зредукований методологічний підхід уможливиле вирішення проблематики психоаналітичного інтерпретаційного літературознавства, яка супроводжується загальною тенденцією біологічної обмеженості фрейдизму та вульгаризації яскравих особистостей. Адже, як слушно зауважує автор, "*смысл мистецтва як однієї з форм суспільної свідомості та виду діяльності полягає в тому, щоб приносити користь для істинної сутності людини*" (417).

Перший теоретичний розділ дослідження місцями перетворюється на енциклопедію історії розвитку психоаналітичної думки в українському та зарубіжному літературознавстві. Н а п р и к л а д : " г л и б и н н и й психобіографічний метод аналізу творчості" З. Фрейда, "роль несвідомого і свідомості у творчому процесі" І. Франка, вчення про "внутрішню форму слова" О. Потебні, теорія "суб'єктивного переживання архетипних структур" К.-Г. Юнга, концепція "первинної свідомості" Д. Г. Лоуренса, архетипна критика Е. Ноймана, М. Бодкіна, Н. Фрая, фрейдистська інтерпретація С. Балея, Є. Перліна, Я. Яреми, А. Халецького, деконструкція класичного психоаналізу Г. Блума, граматологія Ж. Дерріда, семаналіз Ю. Кристеві, теорія тексту Р. Барта, шизоаналіз Ж. Дельоза та Ф. Ґваттарі та ін. Фактаж матеріалу у книжці нерозривно пов'язаний із

авторовою методологічною концепцією *двох / трьох(вимірної)* психоаналітичної та християнської діалектики людської природи, що можна вважати новим літературознавчим підходом до досліджень фундаментальної категорії *неусвідомленого* психічного людини.

У макросвіті мотивів *любви, життя і смерті* А. Печарський розглядає творчість значної кількості письменників-белетристів першої третини ХХ ст. (Г. Хоткевич, О. Плющ, Н. Кибальчич, Г. Михайличенко, М. Коцюбинський, Марко Черемшина, В. Стефаник, В. Винниченко, В. Підмогильний, В. Єрошенко, Юліян Шпол, І. Микитенко, Віктор Домонтович та ін.), подаючи розгорнутий аналіз внутрішнього світу героїв, неусвідомленої мотивації їхніх учинків.

У річищі *психобіографічного методу* аналізу автор монографії розвінчує вульгаризований міф про *негативну форму* (З. Фрейд) едіпового комплексу (нетрадиційну орієнтацію) І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, О. Кобилянської, А. Кримського, вважаючи, що вони пішли шевченківською дорогою в пошуках "альтернативних фігур інтимно-емпіричної дійсності" (138). Ідеться про те, що на звалищі обділених любов'ю почуттів у їхній "підсвідомості відбулося заміщення образу матері на образ України" (138). Отже, вможливилися нові ірраціональні взаємозв'язки із *Самістю*, що призводить у творчому процесі до виявів *архетипного* інтертекстуального простору.

Проблематику едіпового *комплексу, ситуації і конфлікту* розкриває й феномен нарцисизму, висвітлений у другому розділі студії "Антропологія любові в літературно-психоаналітичних вимірах". У цьому ракурсі автор інтерпретує трансформації особистості в житті та творчості В. Винниченка, розвінчуючи т. зв. патетику "великої любові" письменника, яка перебуває на марґінесі його *інтелектуального нарцисизму*, десакралізованого *Еґо* та манії грандіозії.

А. Печарський шукає критерії розмежування в психоаналітичному аспекті між т. зв. "*здоровим*" і "*негативним*" *нарцисизмом*, протиставляючи Винниченковому нарцисистичному *Я* здорову модель батьківської ідентичності В. Підмогильного (на основі епістолярної спадщини), де рідна "дитина сприймається

як окремий індивід, а не як сурогат власного *Ego*” (212). Дослідник доходить висновку, що українські белетристи початку ХХ ст. нарцисизм здебільшого висвітлювали як патологічне явище, що “блукає душевними лабіринтами галюцинацій, конвульсій, невротичних і психопатичних станів” (238). Зокрема, це виявляється в таких творах, як “Андрій Лаговський” А. Кримського, “Безсмертність” А. Хомика, “Нерви” С. Єфремова, “З темних джерел життя” М. Могилянського, “Божевільні” А. Варшавського, “З щоденника декадента” М. Дубівського, “Портрет” Г. Хоткевича та ін.

Зрештою, автор, резюмуючи ідеї психоаналітиків (З. Фройд, Е. Фромм, К. Горні та ін.) і отців Церкви (Йоан Золотоустий, Ісаак Сирійський, Августин Блаженний та ін.), доходить висновку, що з цього нарцисистичного задзеркала неусвідомленого “оптичного обману” своєї душі людина може вийти лише за допомогою якісної внутрішньої зміни екзистенційно-*еґоцентричного* вектора на *теоцентричний*. Тому логічно постає у праці нове, власне авторове поняття *Ното amorens* (людина, яка любить) на противагу *Ното ludens* – людині, яка грається.

Для франкознавчих досліджень цікавою бачиться інтерпретація “Сойчиного крила” І. Франка. На думку А. Печарського, головний герой оповідання – прототип самого письменника. Аналізуючи Франків “Терен у нозі”, літературознавець простежує динаміку психобіографічних *смыслових універсумів*, які певним чином пояснюють глибинний пласт причин “відмови” письменника від передсмертної сповіді. Дослідник узагальнює: “Втім якщо зважити на те, що Микола Кучеранюк, як і Іван Франко, прожив шістдесят літ і не зміг в останні дні як слід висповідатися перед священиком, бо “вночі йому полегшало”, то чи не занадто вражаючий збіг обставин?! Виходить, що в душевних порухах персонажа таїться Франкова незбагненна візія передбачення його смерті” (251).

Саме такі різноаспектні літературознавчі “декларації” можуть дати нове розуміння як ірраціональної складової категорії християнського *sacrum*, так і психоаналітичної категорії *неусвідомленого* психічного. Однак деструктивність людської особистості як такої, окрім *віталістичної*

“енергетики тексту”, породжує ще й *танатологічну*, тому цілком логічно, що третій завершальний розділ монографії присвячений проблемі *літературоциду* (термін, уведений Артюром Рембо. *Littératuricide* – у дослівному перекладі – “самогубство засобом літератури”).

Так, у психодинаміці концепту Ероса–Танатоса постає низка творів письменників-белетристів, які автор розглядає у зв’язку з *літературно-художньою фікцією* (О. Кобилянська, М. Коцюбинський, М. Могилянський, А. Хомик, М. Яцків, Марко Черемшина, Л. Яновська та ін.); *текстуальною рефлексією* письменників-суїцидентів (О. Плющ, Н. Кибальчич, Микола Хвильовий, І. Микитенко, Борис Тенета та ін.); *сурогатоцидною маргіналізацією* письменницької творчості як терапевтичного процесу (І. Франко, В. Стефаник, Г. Михайличенко, А. Тесленко, А. Головка та ін.).

Показове в цьому плані авторове тлумачення суїциду Миколи Хвильового та вбивства Андрієм Головком своєї дружини й малолітньої доньки. В інтерпретації дослідника злочин А. Головка розцінюється як *сурогатоцид*, що став для письменника патологічною альтернативою розв’язання внутрішніх конфліктів едіпового комплексу. “Бо існує послідовно зворотний зв’язок, – стверджує А. Печарський, – між розвитком екстравертно-інтровертної агресії й ідентифікацією об’єкта. Тобто на несвідомому рівні цей гріх жінковбивства А. Головка вже спокутував дитиновбивством, яке він сприймав як самогубство. <...> Сурогатоцид, по суті, відбувся на несвідомому рівні. Ось така логіка в психічних лабіринтах головоголомишини!” (394).

Причина ж суїциду Миколи Хвильового виводиться з несприятливої тогочасної соціально-політичної ситуації (Голодомор в Україні 1932–1933 років, репресії, “самоліквідація” літературного угруповання ВАПЛІТЕ та ін.) невротизації *едіпового комплексу, еґоцентризму* (на основі художніх творів, біографії, епістолярної спадщини, зокрема листів до М. Зерова).

Звісно, у науковій студії А. Печарського вкрай на часі апостеріоричне поєднання психоаналітичних стратегій досліджень з теологічними підходами бачення та інтерпретації внутрішнього світу людини,

а отже, спроба з цих двох позицій переосмислити досвід українського письменства перших трьох десятиріч років ХХ віку. Бо ж, на переконання К.-Г. Юнга, людська душа – *naturaliter religiosa*.

Тому запропоноване переосмислення психоаналітичних підходів до літератури дає нові зрушення в сучасній парадигмі літературознавства.

Отримано 8 серпня 2011 р.

Ігор Набитович
м. Люблін

“ЯК БОЛЯЧЕ ЗА МУКУ ДУХУ...”: РЕНЕСАНС УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА

Салига Тарас. Екслібриси Евтерпи. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2010. – 326 с.

Нова книжка професора Тараса Салиги “Екслібриси Евтерпи”, безперечно, стала визначною подією в літературознавчому та соціокультурному просторі українського духовного буття. Виконуючи до певної міри утилітарну функцію, вона повертає українському мислячому читачеві незаслужено забуті імена талановитих митців – поетів і малярів – співців славного “весноярого” часу. Звісно, як і в попередніх автоантологіях, дослідник філігранно окреслює обриси своїх студій, поклавши на другу шальку терезів портрети шістдесятників “...і не тільки...”.

Влучно дібрана назва книжки вичерпно характеризує її спрямування: уміщені в ній праці та критичні роздуми, що друкувалися впродовж останніх років у періодиці, покликані увиразнити, а нерідко й відтворити всю повноту українського культурно-мистецького буття у ХХ ст. Збірка складається з двох частин – “Веснояре цвітіння”, присвячена літературним силуетам західноукраїнських митців, творчість яких припала на першу половину ХХ ст., та “Шістдесятники... і не тільки”.

Складаючи з мистецьких портретів-пазлів континуум українського модернізму, автор у ґрунтовних розвідках артикулює не лише особливості поетики віршованої творчості таких малознаних, але від того не менш талановитих поетів, як Василь Хмелюк, Вадим Лесич, Лавро Миронюк, Володимир Янів, Марко Боеслав, а й творить цілісний портрет доби, її натхненну атмосферу з яскравим присмаком Європи. Працюючи в академічному жанрі літературного портрета, Т. Салига

чітко й вичерпно, хоча й лаконічно, уписує постаті літераторів в органічне тло доби: невтомних мистецьких шукань, численних модерних стилів, дискусійних культурних товариств – усього того, що творило європейську культуру першої половини ХХ ст., трактуючи роль українських митців у тогочасному духовному просторі Старого Світу. Тож не випадково український маляр і поет В. Хмелюк з’являється на сторінках присвяченої йому студії в оточенні таких знакових імен, як Поль Валері, Гійом Аполлінер, Амбруаз Воллар, Сергій Щукін та багатьох інших відомих сучасників, на відміну від яких український представник паризької школи малярства, один із найвідоміших художників 40–50-х рр. у Європі, лише зараз повертається на Батьківщину. Докладно аналізуючи його поетичний доробок у рідчій різноманітних модерністських течій – від дадаїзму й футуризму до сюрреалізму й експресіонізму, Т. Салига проникає вглиб зболеної душі митця, відірваної